

FRI-ONLINE-1-SW-01

NEW SOCIAL RISKS FOR THE SOCIETY AND ITS SYSTEMS IN THE CONDITIONS OF THE COVID 19 PANDEMIC ¹

Pr. Assist. Prof. Ana Popova, PhD

Department of Management and Social Activities

Faculty of Business and Management

University of Ruse

8, Studentska St, Ruse 7017

e-mail: apopova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper presents the unprecedented structural changes in the society and its systems caused by COVID 19 pandemic. The new characteristics of the global risk societies under the impact of the pandemic are outlined and justified. All observations and conclusions in the text are based on secondary data analysis and author's interpretative analysis of a number of publications on the topic.*

***Keywords:** sociological approach to the risk, risk society, social risks caused by COVID 19 pandemic*

***JEL Codes:** Z13*

ВЪВЕДЕНИЕ

Вече близо две години нестихващата пандемия от COVID-19 демонстрира, че съвременните общества са изправени пред безпрецедентни нови рискове, които трансформират изцяло обществения дневен ред и поставят за решаване глобални въпроси, от които зависи функционирането на икономиките и социалните системи, като здравеопазване, образование, култура и др.

Отношението към риска и социалната диференциация при излагането на риск са проблеми, които трябва да намерят своя отговор, когато се търси предотвратяване на риск за здравето и оцеляването на човешкия род.

Настоящата разработка представя някои от новите социални рискове, провокирани от пандемичната ситуация, и по-специално рисковете пред икономиката, системите на здравеопазване и образование, семействата и техните деца.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Концепцията за риск и социологически подход към риска

Засиленият интерес към концептуализацията и интерпретацията на риска в социалните науки датира от 80-те години на миналия век. Като категория на анализ в социалните науки, рискът се разглежда като социален конструкт. Социологията на риска се интересува от индивидуалното поведение в ситуация на риск, т.нар. рисково поведение, както и от начина, по който рискът влияе върху поведението на социалните групи.

Според Франсоа Евалд (Ewald, 1996) 20 век се характеризира с прогресивно „излагане на света на риск“, като под това изследователят разбира начина, по който възприемаме дадено събитие. Например испанският грип, който уби между 20 и 50 милиона души в края на Първата световна война, не се е възприемал като риск по това време, защото хората не са се опитвали да го предотвратят и контролират. От друга страна, епидемията от коронавирус се възприема като риск, тъй като в глобален мащаб се предприемат мерки за преодоляване на тази заплаха за здравето и живота на хората.

---

¹ Докладът е представен в секция „Социални дейности“ на 29 октомври 2021 г. с оригинално заглавие на български език: **НОВИ СОЦИАЛНИ РИСКОВЕ ЗА БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БЪЛГАРСКОТО СЕМЕЙСТВО В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19.**

Според тази гледна точка заплахата, опасността се превръща в риск, когато социалните групи осъзнаят наличието ѝ и я контролират чрез механизми за превенция.

Концепцията за риск се основава на представяне на заплахата като случайно събитие. На тази база, например, се появява морското застраховане във Франция през 15 в. или застраховането при производствени аварии през 19 век. През 20-ти век, с установяването на социалната държава, все повече и повече събития се възприемат като рискови (болест, инвалидност, безработица и др.), а застраховането разширява своята сфера на дейност с включването на други рискови събития (кражби, пътни инциденти, наводнения и т.н.). (Ewald, 1996)

Предпазването от риск и предприемането на действия за неговото овладяване предполага количествена оценка на опасността и нейните потенциални щети. Тази оценка се основава на работата на експерти, които се стремят да обективират риска. В епидемията от COVID-19 се наблюдава точно това – експертни оценки и математически модели, които измерват степента на риска.

Място на риска в съвременните модерни общества

Според британския социолог Антъни Гидънс (Giddens, 1991; 1994) модерността се характеризира с превъзходство на „рисковата култура“. Под това той има предвид, че обществото непрекъснато подтиква индивидите, придобили по-голяма автономност, да поемат отговорност за живота си, да станат предприемачи на своето съществуване, включително и на собственото си здраве, като са внимателни към всичко, което може да представлява заплахата в тяхната среда или във възможностите за бъдещото им благополучие. За да направят своя индивидуален избор, обществото чрез своите институции им предоставя експертни познания и количествени оценки. Добър пример в това отношение са информационните кампании за предотвратяване на риска от заразяване с новия корона вирус или за масово ваксиниране срещу COVID-19.

Гледната точка на Гидънс относно индивидуалната отговорност за управление на риска съответства на позицията на Фуко за ролята на властта при формирането на желани практики на поведение. Вместо да използват принуда и сила, за да накарат хората да формират желано поведение, властите ги правят участници в регулирането на социални практики. Последен пример в това отношение в България и Европа е въведеното изискване за „зелен сертификат“, като средство за намаляване на риска от разрастване на пандемията. Тази концепция за индивидуалната отговорност е в основата на всички кампании за превенция на здравето /тютюнопушене, рак на гърдата и много други/.

Следователно в съвременните общества всеки трябва да осъзнава рисковете и да контролира собствения си живот, да „колонизира бъдещето“, по думите на Гидънс, като разчита на наличните знания и статистически данни. Но не всички индивиди се съобразяват с тази норма на рисковата култура. Красноречив пример в това отношение е ниският процент на ваксинираните в България, Румъния и други съседни държави., което пък отвежда към национално-специфични характеристики на рисковата култура и е предмет на друго изследване.

Отличителна характеристика на днешните глобализирани и силно взаимосвързани общества е промяната в естеството на риска. Друг водещ автор по проблемите на риска, германският социолог Улрих Бек (Beck, 2001) твърди, че днешните рискове, които той нарича „рискове на новата модерност“, са заплахи, които убягват на сетивата ни: ние не ги виждаме, не ги чуваме, не ги усещаме. Такъв е случаят с риска от вируси, екологично замърсяване или ядрена радиация. Според Бек това е един от парадоксите на „рисковото общество“ - благодарение на технологичния прогрес, обществата стават все по-безопасни, но в същото време генерират нови рискове /напр. конспиративните теории за появата на новия корона вирус/. Бек твърди също така, че обществата игнорират невидимите рискове, тъй като ценят преди всичко материалните блага, които се произвеждат и разпространяват с голяма скорост.

Друг важен проблем според Бек, който усложнява идентифицирането и управлението на съвременните рискове, са научните разногласия, съмненията в науката. Пример за такива разногласия между учени и хора на първа линия имаше и в България, особено през първите три вълни от разпространението на COVID-19, като медиите допринесоха за пренасянето на научните разногласия и в общественото пространство./

Социални рискове, произтичащи от пандемията с COVID-19

Ако се върнем към теоретичната обосновка на риска като социален конструкт, на първо място трябва да отбележим, че с пандемията от COVID-19 човечеството се намира в зоната на риска, тъй като, за разлика от испанския грип, това е една очаквана пандемия и човечеството мобилизира целия си потенциал за справяне с нея – сценарии, количествени оценки, производство на ваксини и лекарства.

На второ място, разпространението на COVID-19 може да бъде причислено към невидимите рискове, типични за рисковото общество, според Бек (Beck, 2001). Да си спомним, че една от първите мерки в началото на пандемията, беше затварянето на училищата поради мнението, че децата прекарват срещата с вируса асимптоматично, но могат да заразят възрастните. Към настоящия момент тази мярка е преосмислена и се предприемат необходимите действия за присъствено провеждане на учебен процес.

Трета особеност – докато на испанския грип са били нужни две-три години, за да обиколи света, на COVID-19, поради бурното развитие на комуникациите и технологиите, бяха достатъчни няколко седмици, за да се появи във всяка точка на света. Свидетели сме и на бързото преминаване на границите на различните мутации на корона вируса и непрекъснатия риск от нови пандемични вълни.

Не на последно място трябва да се отбележи, че мерките, предприети за предотвратяване на рисковете за здравето и живота на хората, предизвикани от COVID-19, водят до появата на други рискове – за икономиката, за задълбочаване на социалните неравенства, за дисбаланси във функциите на семейството, за образователни и социализационни дефицити при децата, за менталното здраве на индивидите. (<http://ses.ens-lyon.fr/articles/sociologie-du-risque-et-crises-sanitaires-un-eclairage-sur-la-pandemie-du-coronavirus>)

По-долу са изброени по-значимите рискове за обществата, предизвикани от пандемията от COVID-19.

Рискове за икономиката – задържане развитието на цели икономически сектори: транспорт, особено самолетен; туризъм, хотелиерство и ресторантьорство и др. Преосмисляне на досегашната политика за позициониране на определени производства в Китай, Индия и др. страни, което доведе до ясно изразени дефицити на стоки в Европа и света, напр. чипове за автомобили, компютърна техника, черна и бяла техника, облекла и др.

Рискове за системите на здравеопазване и социално осигуряване – проявиха се структурни слабости на тези системи, особено в системата на здравеопазване, свързани с недостатъчни публични инвестиции в сектора.

Рискове, свързани със социалната стратификация на обществото - задълбочаване на социалните неравенства, обедняване на широки слоеве от населението, увеличаване на безработицата. Напр. пандемията е намалила със 7 пъти парите, които българите в чужбина изпращат на близките си в България, тъй като поради затваряне на компании работещите в чужбина са загубили работните си места и е трябвало да се завърнат в родината.

Рискове за образованието – така нареченото ОПЕС /Образование от разстояние в електронна среда/ има двояк ефект. От една страна то стимулира усъвършенстването на дигиталните компетенции на обучаваните, но от друга страна има демотивационен ефект за децата, особено за по-малките ученици. Обучението в електронна среда в условията на глобална пандемия, е съпроводено с повече отрицателни, отколкото положителни ефекти. То причинява както физиологични проблеми /увреди на зрението, ограничаване на двигателната активност, депресивни състояния/, така и множество психосоциални проблеми – задълбочаваща се социална изолация, демотивация за учене поради ограничаване на

контролните и регулаторни функции на образователната институция, редуциране ролята на преподавателския авторитет, натоварване на родителите с неприсъщи функции и др.

Рискове за социализацията на децата и младежите. Социалните мрежи все повече изземват ролята на други агенти за социализация, като семейството и образователните институции, и се превръщат във фактор, чиято достоверност не се поставя под съмнение и се приема безапелационно и безкритично. Общуването в социалните мрежи компенсира в някаква степен отсъствието на социални контакти и движението в реална среда, но ако липсва контрол над контактите на детето/младежа, или той е силно занижен поради отсъствието на родителите, които са трудово ангажирани, или пък по-възрастните близки, на които е оставено детето, нямат необходимия капацитет за работа с новите технологии, съществуват редица рискове – от попадане под негативно влияние, от усвояване на девиантни модели на поведение и др. Именно тук детето/младежът може да стане обект на различни типове насилие, на сексуална злоупотреба и др. Отсъствието на близък доверен човек, с когото да сподели проблемите си, може да ескалира в срив в психосоциалното му развитие и да се стигне дори до необходимостта от намесата на лекар или психолог.

Рискове за семейството като социален институт – увеличени случаи на домашно насилие поради принудителния локдаун, породен от COVID-19, разпадане на семейства поради икономически проблеми и безработица.

Рискове за менталното здраве на обществото – социалната изолация увеличи процента на депресивните състояния и психическите разстройства, които имат дългосрочни последици за индивидите.

Съществуване на конкурентни рискове. Днес някои хора са готови да се изложат на риска да се заразят с коронавирус, като не спазват мерките за ограничаване, тъй като непосредствените конкурентни рискове тежат повече: те рискуват да загубят работата си, доходите си, да не успеят да изпълнят проект, страхуват се от самотата и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се обобщи, че управлението на рисковете и кризите е свързано и с разкриването на нови възможности. Както през 19 век в Париж, след епидемията от холера, канализационните мрежи са препроектирани и възстановени и публичните власти се възползват от възможността да променят архитектурата на столицата на Франция, така и пандемията от COVID-19 ще доведе до нови възможности, напр. развитието на работа от разстояние или националната независимост при производството на изделия от първа необходимост.

Това, което е важно да се отбележи, е, че дейностите по предотвратяване на риска и експертните послания не трябва да пренебрегват социалната и културната среда на индивидите. Само при съобразяването с този контекст, тези действия и послания могат да бъдат ефективни.

REFERENCES

Beck U. 2001. *La société du risque, Sur la voie d'une autre modernité* (trad. de l'allemand par Laure Bernardi, préface de Bruno Latour). Paris, Aubier. Première édition: *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne* (1986).

Ewald F. 1996. *Histoire de l'État-providence*. Paris, Grasset et Fasquelle/Le Livre de Poche.

Giddens A. 1991. *Modernity and Self-Identity*. Stanford, Stanford University Press.

Giddens A. 1994. *Les Conséquences de la modernité*. Paris, L'Harmattan.

Peretti-Watel P. 2010. *La société du risque*. Paris, La Découverte, coll. Repères.

Mantarova, A. 2014. *Ecological Risks in the society under transformation*. (**Оригинално заглавие:** Мантарова, А. 2014 *Екологични рискове в трансформиращото се общество*).

Popova, A. 2019. *Deficits in the Socialization of Children from Families with Parents Working Abroad*. SNOUMOD DF, Sofia, 204 p., ISBN 978-619-90916-8-5. (**Оригинално заглавие:** Попова, А. 2019. *Дефицити в социализацията на деца от семейства на работещи в чужбина родители*, София, СНОУМОД ДФ, 204 стр., ISBN 978-619-90916-8-5)

<http://ses.ens-lyon.fr/articles/sociologie-du-risque-et-crisis-sanitaires-un-eclairage-sur-la-pandemie-du-coronavirus> (Accessed October 2021)